

ФРОНТИР

МОЯ ВІЙНА

Харків
«ФОЛІО»
2023

Вступне слово

«Моя війна». Мабуть, так може сказати кожен українець. Багато хто мав «мій Майдан» у 2004–2005 й 2013—2014 роках. Далеко не всі мали війну між 2014 та 2022, але 24 лютого 2022 року стало датою, після якої були «моя Україна», мої захисники», «мій ворог». І — «моя війна».

Перед журналістом в нашій країні завжди стояв вибір — залишатися чесним і професійним і, можливо, в результаті втратити роботу, гроші, стабільність; або прийняти гроші й неповагу частини суспільства, яка все зрозуміє і викреслить таких журналістів зі списку порядних людей. На жаль, багато хто помилився у виборі. Суспільство, яке ми мали до 2014 року, а частково і пізніше, відповідало такій журналістиці. Проте більшість журналістів були справжніми, їхній професіоналізм та сміливість допомагали суспільству орієнтуватися в тому, хто є хто в часи обох Майданів.

Я пам'ятаю бар «Барабан» на Прорізній 4а — місце зустрічі чесних журналістів у часи першого Майдану 2004-го, емоційне піднесення, яке там відчувалося. Пам'ятаю безіменну «кафешку» поруч із готелем «Козацький» у 2013, у дні другого Майдану. Серед авторів цієї книжки є ті, хто був тоді серед чесних журналістів, які підтримали зміни в суспільстві.

Після Майдану одразу почалася війна. Для авторів «Моеї війни» вона триває з 2014 року. 2022 рік тільки поглибив розуміння того, що не можна домовитися з Росією, віддавши частину території. Саме вільна, сучасна, європейська Україна і була головним подразником для агресора.

Кожному 24 лютого принесло різні проблеми та способи їх вирішення. Журналісти, які ввійшли в пасіонарну частину суспільства, як і бійці ЗСУ та ТРО, захистили нашу країну в перші дні — хто словом, а хто зброєю.

Олександр Бондаренко, один з авторів цієї книжки, вже 25 лютого вступив до лав ТРО і до останнього свого дня зі зброєю в руках захищав країну. Ось його слова, написані для цього видання: «У 2022 я твердо переконаний: коли ворог напав на твою країну, найкраще відстоювати свою позицію зі зброєю в руках. Я чоловік, я повинен захищати свій дім».

Багатьох українських журналістів вже немає з нами. Макс Левін, про якого тут згадує Соня Кошкіна, загинув

у перші дні війни. Він перебував у максимально небезпечних місцях, продовжував інформувати світ про початок російської агресії.

Згодом з'явиться більше книжок про цю війну, написаних українцями та іноземними журналістами, які зараз також перебувають тут, як-от Люк Гардінг. Ми не знаємо, скільки часу чекати нашої Перемоги і скільки ще життів вона коштуватиме українцям. Слова, сказані, коли війна ще не закінчена, — завжди справжні: саме на цих розповідях базуватимуться майбутні хроніки та дослідження істориків.

Олександр Красовицький

Соня КОШКІНА

Соня КОШКІНА, шеф-редактор видання Lv.ua («Лівий берег»): «Цей текст — моє останнє “дякую” другу і колезі, з яким ми йшли пліч-о-пліч понад десять років нашого життя».

ЗРОБИТИ ФОТОГРАФІЮ, ЩО ЗУПИНИТЬ ВІЙНУ. ІСТОРІЯ МАКСА ЛЕВІНА

— Соню! Прошу, ти маєш втрутитися! N — твій друг, ти маєш поговорити з N! Мені потрібна акредитація! Повторюється те саме, що було на Донбасі 2014-го: нас, фотографів, операторів або не акредитовують зов-

сім, або акредитують, але нікуди не пускають. Але так не має бути зараз, треба ж нормально працювати. Війна ось-ось розпочнеться. Я маю бути в самому епіцентрі. Росіяни, мабуть, підуть на свавілля, будуть воєнні злочини, ми повинні все це документувати, фіксувати. У тому числі для майбутніх судів. «Постановочні» картини з шансів на фіг нікому не потрібні.

Це була наша остання розмова з Максом Левіним. За два дні до Великої війни.

Левін — відомий український фотограф, документаліст, який співпрацював із Reuters, Associated Press, його світлини друкували провідні світові видання. А ще ми понад десять років пліч-о-пліч пропрацювали в редакції мого видання Lv.ua.

* * *

Він усе передбачав (я — також, але не хотіла зізнаватись. Навіть самій собі). І готувався.

— Ти поговориш із N? Він — головний і може прийняти рішення, — навідав Макс (N — високопосадовець, який міг розв'язати питання з акредитацією та доступом усіх рівнів в обхід процедур. Максим знав, що з N ми приятелюємо багато років і я можу попросити його про таке. — С. К.).

Із N я розмовляти не стала. Якийсь внутрішній стоп спрацював, важко пояснити. А Макс у збрехала, що так, але питання вирішити не вдалося.

— Гарзд, я сам, — тихо пробурмотів у відповідь.

Я знала, що він і так полізе до самого епіцентру, і без моєї допомоги. Я виявила легкодухість — не хотіла йому допомагати туди лізти. Нерозумно сподівалася, що це вбереже. Не вберегло.

Останні з опублікованих його фото, що я пам'ятаю, були з Ірпеню.

А 13 березня він і його товариш Льоша Чернишов, учасник тероборони, зникли під Києвом, у районі села Мощун.

Там точилися сильні бої.

Не просто сильні — запеклі. Саме оборона Мощуна багато в чому врятувала Київ від захоплення росіянами.

* * *

У принципі, ще 13 березня... тобто не 13-го, а за кілька днів до цього — коли вони так і не вийшли на зв'язок, я все зрозуміла. Але людина — така істота, яка завжди чіпляється за надію. Навіть найменшу, найбезглуздішу, навіть за ма-а-а-ленький шматочок надії. Особливо коли мова про близьких людей.

Ми шукали його скрізь. Особливо — серед полонених. У списках, без списків, по-різному.

— Він — відомий журналіст, він був у цивільному, з камерою, нелогічно його просто так вбивати. Його ж можна обміняти на цілий пучок росіян! — твердила я собі.

— Із цього району наших забирали у білоруський Гомель. Лікарні, в'язниці, треба скрізь дивитися, — казала його колишня дружина і моя люба подруга Інна Варениця (сама також журналістка, операторка відео.

На момент подій, що описуються, співпрацювала з Associated Press. Багато часу проводила на Донбасі, також в епіцентрі бойових дій).

Ми дивилися. Через усі можливі канали. І неможливі. Це Інна мене здивувала: «Російська православна церква! Соню, ти ж добре знаєш церковне середовище, давай залучимо батюшок».

Ми залучили. Без результату.

* * *

Увечері 31 березня я читала онлайн лекцію своїм київським студентам. Тема — «Мистецтво інтерв'ю».

— Запам'ятайте, про що б ви не писали, що б не висвітлювали, ви повинні максимально детально розумітися на темі. Якнайдетальніше. Без цього правила вам у журналістиці робити нема чого, — казала я, сидючи у своїй тимчасовій празькій квартирі.

Буквально за десять хвилин після закінчення лекції пролунав дзвінок — високопоставлений український силовик.

Підсвідомо я на цей дзвінок чекала — Київську область тільки звільнили, почалася зачистка території. У тому числі Мощуна.

— Вітання. Ми знайшли машину Максима, — співрозмовник зробив виразну павзу.

— А його самого?

— Біля машини лежить тіло. Але...

— Що «але»? Кажи, чого тягнеш?

— Воно повністю згоріло. І ти маєш його впізнати.

— Як же я його впізнаю, якщо воно згоріло?

— Ну, не знаю, поглянь. Я зараз надішлю фото. Інні ми додзвонитися не можемо, вона, мабуть, десь на Донбасі зараз. Маму вирішили таким не травмувати — вона у нього вже літня. Залишаєшся ти. Я сам вирішив тобі зателефонувати. Якщо офіційно, то це буде дуже довго.

— Надішли фотографії, — сухо відповіла я, з гіркою усмішкою згадуючи свою фразу «ви повинні максимально детально розумітися на темі. Якнайдетальніше».

Того вечора і наступної ночі ми з Інною — вона вийшла на зв'язок дещо пізніше — розбиралися з тим, як горять трупи. Як деформується людське тіло під впливом вогню? Що з ним відбувається? Чи можна впізнати його візуально, без допомоги ДНК-експертизи?

На ранок я була абсолютно впевнена, що тіло біля машини — не Максима, а належало його товаришу Олексію Чернишову. Інна вагалася. Стовідсоткову гарантію міг дати лише аналіз ДНК. Вирішили забрати тіло та зробити експертизу.

— Є одна проблема, — відреагував мій високопоставлений співрозмовник, — це тіло заміноване, нам знадобиться якийсь час. Я вже послав туди групу.

— У сенсі заміноване? Але ж ця людина згоріла! — здивувалася я.

— Правильно. Вони спершу його спалили, а потім замінували. Що ти, як маленька, росіянам дивуєшся.

Тоді це не просто дивувало — шокувало. До повідомлень у дусі «відступаючи з окупованого села на Харківщині, росіяни скотчем примотали живе немовля до тіла мертвої матері й устали між ними гранату.

Український солдат спробував звільнити немовля, що плаче, але вони обоє загинули в результаті вибуху» ми звикнемо пізніше.

Згідно з висновками розслідування «Репортерів без кордонів», опублікованого на початку літа, Олексія Чернишова спалили, коли він, найімовірніше, ще був живий. І я не помилилася — тіло біля машини належало Льоші.

Максима знайшли трохи віддалік, у лісі.

Він був без зброї, у цивільному, камеру та бронезильт із маркуванням «Преса» вкрали. Тобто розуміли, хто перед ними.

Його вбили двома пострілами. Згідно з висновком того ж таки розслідування «Репортерів без кордонів», перед смертю його, швидше за все, катували.

— Мої співчуття. На жаль, цього разу вже точно Максим, — написав співрозмовник, надсилаючи нову порцію світлин. Вони досі зберігаються у моєму телефоні. Між картинками довоєнного Києва та портретами моєї доньки.

Так я за добу двічі впізнавала тіла за фотографіями — «ви повинні максимально детально розбиратися в темі. Якнайдетальніше».

* * *

Ми пропрацювали разом десять років.

Як шеф-редактор і журналіст, як двоє репортерів.

І навіть коли кілька років тому Макс сказав, що хоче трохи відпочити, і потім — на вільні хліби, ми все одно

залишилися близькими людьми — спілкувалися, він часто приходив до редакції, ми разом відзначали свята. Особливо дні народження. У нього — сьомого липня, у мене — восьмого. Нам дуже подобалася наша традиція.

Пишаюся тим, що у LB.ua люди працюють роками. Є ті, хто з першого нашого дня — 13 років, і навіть якщо щось змінюється, байдуже — ми сім'я. Всі ми.

За ці десять років було багато, дуже багато. Згадувати можна нескінченно, але перед очима чомусь стоїть один зовсім не робочий епізод.

Я народила доньку Естер 23 травня 2019 року. Звісно, як кожній мамі, мені хотілося фото з виписки. Але запрошувати сторонню людину я була не готова — надто вже інтимне, на мій погляд, дійство. Макс сам запропонував.

Радісну подію відзначали в парку, неподалік пологового будинку, де моя донька з'явилася на світ.

Я назавжди запам'ятала картинку.

Знаєте, ось такий стоп-кадр, що закарбувався в пам'яті. Я сиджу на лавці, а Макс стоїть навпроти. У нього за спиною — густа травнева зелень, крізь неї сяє сонце, й уся його постать ніби сяє. Як мені здається, навіть пригадую, у що він був одягнений — свою улюблену бавовняну футболку, яку його сини «розфарбували» різнокольоровими долоньками — він їх любив, дуже любив. Рідко, коли для чоловіка батьківство грає т-а-к-у роль. У цьому сенсі Макс був прикладом для багатьох.

ЗМІСТ

Вступне слово (О. Красовицький)	3
<i>Соня Кошкіна</i> ЗРОБИТИ ФОТОГРАФІЮ, ЩО ЗУПИНИТЬ ВІЙНУ. ІСТОРІЯ МАКСА ЛЕВІНА (переклад Є. Тарнавського)	6
<i>Олексій Мацука</i> 24 ЛЮТОГО (переклад Є. Тарнавського)	21
<i>Олександр Мартиненко</i> ДВІ ФОРТЕЦІ. УВІ СНІ ТА НАЯВУ	30
<i>Азад Сафаров</i> ЯК Я ПРОВІВ ПЕРШИЙ РІК ВІЙНИ НА ДВА ФРОНТИ ..	39
<i>Леліч Мілан</i> ВИРІШАЛЬНИЙ РАУНД	57
<i>Ірина Баглай</i> МОЯ «ТРИВОЖНА ВАЛІЗКА» ЗА ВІСІМ РОКІВ	69
<i>Світлана Панюшкіна</i> ОКУПАЦІЯ	86
<i>Андрій Цаплієнко</i> СЕЛО І ТАНК	101
<i>Сергій Лефтер</i> ТОЧКА КИПІННЯ	114
<i>Люк Гардінг</i> ВТОРГНЕННЯ (переклад Є. Тарнавського)	139

<i>Наталя Гуменюк</i>	
ВОНИ КАЗАЛИ «РОСІЯ ТУТ НАЗАВЖДИ», АЛЕ КОЛИ ТИ УКРАЇНЕЦЬ — ТИ ТОДІ МОВ У ПЕКЛІ .	156
<i>Оксана Тороп</i>	
«КРАЇНА ХОРОБРИХ ЛЮДЕЙ»	179
<i>Тетяна Попова</i>	
ПЕРЕДЧУТТЯ	188
<i>Марія Жартовська</i>	
«СПАЛАХИ»	207
<i>Ангеліна Карякіна</i>	
ТИМ, ХТО ВЖЕ ПЕРЕМІГ	221
<i>Олександр Бондаренко</i>	
МИ СТОЇМО В ХОЛОДНОМУ ЛІСІ	234